

Debata o „uznání“ Vietnamců - výzvy české národnostně menšinové politiky

Ondřej Klípa

Abstrakt:

Autor se v článku věnuje vývoji ochrany národnostních menšin v České republice. Cílem článku je v kontextu aktuální diskuse o „uznání“ Vietnamců jako národnostní menšiny upozornit na méně známé skutečnosti a souvislosti. Odkud se ochrana národnostních menšin vlastně vzala? Jde o univerzální historickou nutnost? Nebo jde o proces, který má své příčiny a otevřené možnosti vývoje?

Česká republika následuje ve svém přístupu ke kulturní různosti model tradiční pro středovýchodní Evropu. Jde o model explicitní, zákonem stanovené a vymezené ochrany určitých osob, které jsou označeny za členy skupin s odlišnou identitou. Ta je zákonodárci v daných zemích obvykle definována jako národní (národnostní).

Nezbytnou podmínkou národnostně menšinové politiky v českých zemích – tak jako v ostatních oblastech regionu – je tzv. etnická (či primordiální) definice národa, která národ vymezuje jako komunitu údajného společného původu spojenou sdílenými kulturními prvky, zejména jazykem. Takto vymezený národ proto není závislý na konkrétní politické jednotce, jeho příslušníci tedy mohou být občany různých zemí.

Vývoj uznání a ochrany národnostních menšin v českých zemích

Koncept ochrany práv menšin byl na mezinárodní úrovni poprvé výrazněji tematizován a prosazován administrativou amerického prezidenta Woodrow Wilsona v závěru první světové války a krátce po ní. V rámci Wilsonem inspirované Společnosti národů či přímo v mírových smlouvách se nové národní státy vzniklé po rozpadu mnohonárodních říší, včetně tehdejší ČSR, zavázaly k ochraně práv menšin, které se po změně geopolitické situace ocitly na jejich území. Zneužití menšinové „karty“ v rozpoutání a průběhu druhé světové války však vedlo mezinárodní společenství v poválečném období k radikálnímu odklonu od explicitní ochrany

menšinových skupin k důrazu na individuální práva a zákaz diskriminace jednotlivců (viz [Všeobecná deklarace lidských práv](#) z roku 1948). Menšinovým právům je od té doby v mezinárodních dokumentech věnováno jen minimum prostoru. Situace se změnila až v reakci na jugoslávské války v 90. letech.

Sovětský blok, který se z celkově ideologických důvodů od dění v demokratickém světě distancoval již při schvalování Všeobecné deklarace, zachoval ve srovnání se Západem zdánlivě benevolentnější politiku. Sověti však k národnostním skupinám přistupovali podle pravidla „rozděl a panuj“. Uznání menšin a rozsah jejich práv vycházelo z převážně účelového posouzení Moskvy, kterou pak napodobovaly jednotlivé satelity. Komunistické Československo tak kupříkladu od roku 1960 (v tehdy vzniklé nové ústavě) oficiálně uznávalo na svém území maďarskou, ukrajinskou a polskou menšinu s jejich právy, zvláště pak právo na vzdělání v rodném jazyce. Řada menšin oficiálně vůbec neexistovala, spolková činnost jim nebyla povolena. U dalších byla zásadním způsobem omezena a přísně kontrolována. Situace menšin se poněkud změnila po roce 1968, ve kterém byl přijat ústavní zákon o postavení národností v ČSSR, který výslovně stanovil ochranu polské, maďarské, ukrajinské a nově též německé menšiny. Na jeho základě vznikla **Rada pro národnosti**, sdružující zástupce výše uvedených menšin.

V určitých obměnách pak Rada pro národnosti fungovala jak v podmínkách porevoluční federace, tak v samostatné České republice. Kromě menšin uznaných za komunismu sdružovala od rozpadu republiky nově také romskou, řeckou a slovenskou menšinu. K zákonnému ukotvení její agendy, ke změně názvu a k dalšímu rozšíření počtu zúčastněných menšin (o rusínskou, ruskou, chorvatskou a bulharskou) pak došlo zákonem [č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin](#). Široce stanovená ochrana menšin v polistopadovém období jak do množství [explicitně garantovaných práv](#), tak do počtu „uznaných“ menšin byla vedena vnitřními procesy (demokratizace, svoboda slova, shromažďování atd.) i vnějšími požadavky spojenými zejména s přístupovým procesem do Evropské unie. Menšinová práva dnes garantují [mezinárodní, bilaterální i vnitrostátní legislativní normy \(včetně ústavních zákonů\)](#).

Mnoho z garantovaných práv menšin již dnes zní zcela samozřejmě a často je součástí širěji definovaných ustanovení. Například právo zakládat občanská sdružení, právo na užívání jména a příjmení ve správné formě menšinového jazyka, právo vytvářet a přijímat mediální obsah v menšinovém jazyce či právo na bezplatné tlumočení do menšinového jazyka v soudním projednávání.

Zájem menšinových sdružení se však soustředí především na ta práva, jejichž naplňování se stát rozhodl „povzbudit“ různými formami dotací, a na ta, jejichž naplňování je bez asistence státu nemožné. Do první skupiny patří zejména dotační programy státní správy i samospráv zaměřené na podporu mimoškolní výuky menšinových jazyků, vydávání tiskovin v menšinových jazycích a různé formy udržování menšinové „kultury“ (folklorní festivaly, výstavy apod.). Opodstatněním těchto dotací je přesvědčení o tom, že příslušníci menšin jsou

v pěstování své kultury (hlavně jazyka) a priori znevýhodnění v prostředí dominující kultury české. Státní pomocí se tedy jejich znevýhodnění vyrovnává. Příjem těchto dotací však může být v některých případech zcela zásadním ekonomickým zdrojem menšinových sdružení. Proto v soutěžení o dotace dochází příležitostně i k značně vyhocené konkurenci, která poněkud zastírá jejich původní smysl. Z toho důvodu bývá předmětem konkurence mezi jednotlivými sdruženími dané menšiny i členství v Radě, skrze které lze rozhodování o dotacích do určité míry ovlivnit.

Do druhé skupiny pak patří především možnost zřizovat školy s menšinovým jazykem vyučování. Dalším důležitým právem v této skupině je také právo na označení názvů obcí, veřejných budov a prostranství v menšinovém jazyce a možnost zřizovat při zastupitelstvech samospráv výbory pro národnostní menšiny, jako orgány s určitou pravomocí zasahovat do rozhodování o věcech, které se národnostních menšin týkají.

Nové inspirace?

V roce 2004 se na žádost občanského sdružení Sv. Sávy stal členem Rady také zástupce menšiny srbské, čímž počet menšin v ní zastoupených dosáhl počtu dvanácti.

O plnoprávné členství v Radě usilovali dlouhodobě prostřednictvím svých občanských sdružení vedle Vietnamců i občané běloruské národnosti. Na některé aspekty spojené s diskusí o „uznání“ vietnamské národnostní menšiny či přesněji o přijetí vietnamského zástupce mezi členy Rady vlády pro národnostní menšiny poukázal [článek Mariána Slobody](#), člena Rady, dále se mu věnoval např. server [iDnes.cz](#) a články na serveru [Romea.cz](#). Oběma těmto menšinám bylo po několikaletých sporech zejména mezi zástupci Úřadu vlády a Ministerstva vnitra členství uděleno v červenci 2013.

Nebudu zde opakovat různá „pro a proti“ tohoto kroku, ale spíše se pokusím poukázat na nové perspektivy, které může tato diskuse otevřít národnostně menšinové politice v ČR. Odpůrci ale i příznivci přijetí Vietnamců mezi národnostní menšiny často s oblibou argumentují „evropskými standardy“ (zřejmě stále pod vlivem přístupového procesu do EU): „Evropa po nás požaduje ochranu národnostních menšin.“ „Nové menšiny (rozuměj: neevropského původu, přicházející do Evropy až ve druhé polovině 20. století) nejsou uznávány nikde v Evropě“. Žádné skutečně celoevropské standardy však neexistují. Například Francie, na jejímž území sídlí nejproduktivnější normotvůrce v oblasti mezinárodněprávní ochrany menšin – Rada Evropy, na rozdíl od ČR žádnou z jejích dvou hlavních smluv týkající se menšin (Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin, Evropská charta regionálních či menšinových jazyků) nepřijala.

Spíše než se vztahovat k imaginárním obecným vzorům by však bylo přínosnější inspirovat se jednotlivými politikami států s delší demokratickou tradicí a s citelně větším počtem menšin na svém území. Za pozornost stojí zejména německý a britský příklad.

Němci chrání hlavní oblasti menšinových práv (školství, dvojjazyčné nápisy atd.) především na legislativní úrovni jednotlivých spolkových zemí (např. v Braniborsku a [Sasku](#) vůči Lužickým Srbům), které tak kulturní specifika menšiny do velké míry přijaly „za své“, aniž by kontrolovaly, kolik osob se k dané skupině hlásí. Pro zajištění hlavních menšinových práv kupříkladu Lužických Srbů – především vzdělání v menšinovém jazyce a dvojjazyčné nápisy – se proto jednoduše stanovila teritoria, ve kterých daná spolková země považuje lužickosrbský jazyk a kulturu celkově za tradiční a původní. Navíc dané spolkové země jasně tvrdí, že udržení a rozvoj lužickosrbské kultury je v jejich vlastním zájmu, a že patří k jejich duchovnímu bohatství. Tento přístup osvojení si kulturního dědictví menšin regionální samosprávou by podle mého názoru do značné míry ulehčil řadě problémů spojených s hlavní oblastí české národnostně menšinové agendy: ochranou práv polské menšiny na [Těšínsku](#). Tam je totiž dosud podpora polštiny (zejm. na dvojjazyčných nápisech) obecně považována spíše za výsledek partikulárních zájmů polské etnické lobby či dokonce jejích iredentistických tendencí, než za společnou ochranu tradiční kultury regionu, a naráží tak na odpor mnoha místních obyvatel.

V přístupu vůči Vietnamcům by mohl být inspirativní přístup britské státní politiky „[community cohesion](#)“, tedy upevňování společnosti pomocí navazování a posilování komunitních vztahů na obecní úrovni. Právě tento přístup cílené podpory komunitních aktivit na úrovni škol, volného času, ale i oblasti ekonomiky či bezpečnosti, pomáhá propojit s majoritní populací zvláště menšiny výrazněji kulturně odlišné a/nebo ohrožené sociálním vyloučením. Tato politika jakési komunitní soudržnosti je již celkem hojně – byť nekoncepčně – uplatňována v přístupu k Romům, například projekty „komunitních škol“, některých sociálních firem či tzv. community policing (zejména projekt Asistent prevence kriminality). Domnívám se však, že by se měla stát standardní, ne-li přímo dominantní, součástí státní politiky vůči řadě dalších menšin. V případě zvláště některých států „uznaných“ i „neuznaných“ (de facto) menšin je potřeba řešit více než zvýraznění a rozvoj odlišnosti spíše nalézání jednoty. Právě cílené hledání a odkrývání prvků sounáležitosti mezi tzv. většinou a menšinou může zamezit, aby se tyto menšiny stávaly snadným terčem xenofobních politických kampaní.

Ochrana národnostních menšin v našem pojetí – tedy přímých finančních a symbolických benefitů pro organizace vystupující jako zástupci menšinových společenství – není nic univerzálního ani neměnného a je zcela legitimní zabývat se jejím smyslem a budoucí podobou. Pokud by diskuse o vietnamské menšině podnítila debatu „policymakerů“ ve výše naznačených směrech, mohla by jako vedlejší efekt posloužit spokojenějšímu životu národnostních menšin v ČR i jejich vztahům s většinovou společností.

O autorovi:

Autor je doktorand Institutu mezinárodních studií FSV UK. Působil jako vedoucí sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny.